

**SPECIJALNE ŠKOLE
KAO LAKMUS INKLUZIVNOG
OBRAZOVANJA
U REPUBLICI SRBIJI**

**Gordana Nikolić, Siniša Ranković,
Miodrag Nedeljković**

O čemu ćemo govoriti:

- Individualna refleksija o doživljaju struke i posla kojim se bave -autori izlaganja
- Mladi stručnjaci na temu kako vidim svoju naučnu oblast i praksu
- Kvantitativni pokazatelji 2008. pa 2018.
- Da li je legislativa odraz sistema vrednosti, potreba jedne države ili je na tragu naučnih pokazatelja.
- Pomerili smo (skoro) svaki kamen ispod koga je tema IO vs specijalne škole ...i....
- Privatna praksa: izlaz, bunar želja ili vreća bez dna za roditelje.
- Kako dalje iz ugla pojedinca/grupe ne sistema

PITANJA ZA KOAUTORE

Pitanje br. 1.:

Koji je poseban izazov biti defektolog u Srbiji?

- **Ranković:** *Rad u **uglavnom nedovoljno i /ili nestručno uređenom sistemu/ sistemima brige o osobama** koje su u fokusu našeg profesionalnog angažmana, i **neadekvatno vrednovanje tog rada od strane poslodavca - države***
- **Nedeljković:** *Kako kao defektolog opstati, ostati i raditi na razvoju i unapređivanju sopstvene prakse, u ambijentu aktuelne inkluzivne politike, **gde se svaki stručni pristup i prilagođeni uslovi prepoznaju kao segregacija i diskriminacija.** Najteže pada nametnuta uloga na marginama svih segmenata sistema, degradacija struke i nepostojanje jasnih rešenja, ali i odsustvo namere donosioca odluka da **se izade iz haosa totalno inkluzivnog pristupa, koja je vođena kvazi demokratnim populizmom,** ličnim ambicijama i interesima pojedinaca.*

Pitanje br. 2.:

Na čemu treba posebno raditi?

- **Ranković:** *Upravo na doprinosu uređivanju tog / tih sistema i intenzivnom podizanju nivoa kompetencija konstantnim i adekvatnim profesionalnim usavršavanjem.*
- **Nedeljković:** *Prioritetno je ujedinjenje struke i nauke u jednu kolonu, okupljanje defektologa, ali i srodnih struka, u svim sistemima; Promovisanje održivih rešenja u zaštiti, obrazovanju i rehabilitaciji dece sa smetnjama u razvoju i odraslih sa invaliditetom; Izgradnja i obezbeđivanje sistema kvaliteta u socijalnoj/zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i rehabilitaciji dece sa smetnjama u razvoju i odraslih sa invaliditetom kroz delatnost buduće Komore defektologa / specijalnih edukatora i rehabilitatora;*

Pitanje br. 3.:

Kako vidite struku za jednu deceniju?

- **Ranković:** *Oslobođenu nametnutih društvenih dogmatskih i krajnje nestručnih postulata zasnovanih na zloupotrebi pojmova o pravima deteta i ljudskim pravima, jedinstveniju u svom nastupu i delovanju u uređenijim društvenim sistemima, jasnije **stručno profilisanu i prepoznatu i sa adekvatnijom materijalnom nadoknadom za svoj rad.***

Pitanje br. 3.:

Kako vidite struku za jednu deceniju?

- **Nedeljković:** *Vidim da su moguća dva puta:*
- *Put društvene inercije*, uobličen prema sadašnjem stanju stvari: ***Nastavak rastakanja struke i uključivanje drugih interesno motivisanih strana u obavljanje dela poslova i usluga*** u sistemima zaštite, obrazovanja i rehabilitacije dece sa smetnjama u razvoju i odraslih sa invaliditetom. Pomoć i podrška postaju dostupni samo platežno sposobnim grupama.
- *Put pronađenog identiteta*, sa jasnom pozicijom i zaštitom struke u sva tri sistema, čija se delatnost odvija ***pod okriljem Komore***. ***Jasno definisana i standardizovana rešenja, sa repertoarom usluga i aktivnosti pomoći i podrške u sistemima*** zdravstvene/socijalne zaštite, obrazovanja i rehabilitacije kojima se odgovara na životne i razvojne potrebe korisnika (dece i odraslih). Pomoć i podrška dostupni najvećem broju građana.

MALO DRUKČIJA PITANJA ZA MLADE ... PROFESIONALNO AMBICIOZNE KOLEGE

**..(U pitanju su docent na fakultetu, privatna praksa, dečiji vrtić i
specijalna škola -2x),**

Gde biste najradije radili (jedna od ponuda je i specijalna škola razvojne grupe)?

- Odgovor 1: redovni vrtić i privatna praksa
- Odgovor 2: moj privatni studio (mogu da primenim sve naučeno)
- Odgovor 3: redovna škola ili razvojno savetovalište pri domu zdravlja
- Odgovor 4: redovan vrtić jedino mesto za sve vrste podsticaja i socijalizaciju
- Odgovor 5: privatna praksa

Obuke u poslednje tri-pet godine i ocena istih:

- **Odgovor 1:** sedam obuka ukupno 290 sati : Oblasti:Uvid u ABA terapiju, senzorna integracija, Rana intervencija, obeležja i strategije za rad sa decom sa autizmo do 7. godine – iskustvo iz Velike Britanije, Marte-Meo International: (MarteMeo Practitioner), Bobath – NDT concept “Introduction to the Bobath concept” course, based on the neurophysiological approach to neuro developmental disorders,Reedukacija psihomotorike, Palmotićeve, Znakovni jezik za bebe.(ocena 4)
- **Odgovor 2:** oko 30 časova obuke, ocena 4
- **Odgovor 3 i 4:** samo obuke iz kataloga ZUOVA ocena 2.,4,
- **Odgovor 5:** Marte Meo trener defektolog

Da li je neka obuka bila autorizovana od defektologa?

Ko su bili treneri na obukama?

- Ni jedna od pohađanih obuka nije izvorno autorizovana od strane defektologa.
- Treneri su defektolozi (psiho-motorna reedukacija), sve ostalo strani stručnjaci iz branši: psihologija, lingvistika, sociologija, neuropsihijatrija, dečja psihijatrija.
- Ni jedan defektolog, iz Srbije na obukama koje sam izabrao lekari, psiholozi
- Ni jedan defektolog samo psiholog

Kako procenjujete činjenicu da FASPER ima više smerova (imenovanih prema vrsti smetnji)?

- **U redu je** da postoje različiti smerovi, samo je važno da svi dobiju znanja **za rad sa autizmom**
- **U redu je** da postoje smerovi samo sistem ne poznaje odvojene programe i **svi rade sve**
- **Trebalo bi bar dve godine da budu iste** da se svi upoznaju sa svim smetnjama a potom da se deli po smerovima
- **Smerovi imaju smisla**

Šta biste savetovali roditeljima gde da upišu dete sa teškoćama u razvoju?

- **Privatna praksa i redovni vrtić:** Prvo odlazak kod dečjeg neuropsihijatra na procenu zatim **privatna praksa**. Nisam siguran da bi državne ustanove ispunile očekivanja roditelja.
- Procena u IMZ zatim **privatna praksa**
- Ne poznajem ni jednu državnu ustanovu koja pruža intenzivne individualne tretmane osim **Lipovice**, ali i tamo roditelji ostaju sa decom par nedelja i šta posle
- IMZ i potom **najbliža specijalna škola** uz pojašnjenje kako preko IRK ostvariti prava
- Za mlađi uzrast **individualni tretman** za starije dnevni **centri**

Šta kažu korisnici -gluvi učenici(bivši /sadašnji) specijalne škole

- Objavljeno u časopisu DiGeSt(2021) radu- *Language attitudes towards Serbian Sign Language and experiences with deaf education in Serbia*
- nezadovoljni činjenicom da je ranije (pre 2009 a i duže) kurikulum za gluve bio sveden u odnosu na regularni;
- Nezadovoljni činjenicom da nastavnici ne znaju i ne koriste, SZJ
- jesu za specijalnu školu pre nego uključivanje u tipične škole ali ne razumeju razlog za uključivanje učenika sa drugim smetnjama u razvoju

Šta kažu roditelji...

- **Autizam pravo na život Dario Rosi** : period pod koronom: *...On dodaje da su roditelje najviše pogodile poruke zaposlenih u specijalnim školama na društvenim mrežama da se sa decom sa posebnim potrebama ne može raditi, da su nosioci zaraze i da od njihovog obrazovanja nema ništa.*
- *„Odjednom se pojavio strah i argumentacija da treba zaštititi defektologe i dolazimo do toga da su specijalne škole mesta gde oni dolaze da prime platu, a ne zbog dece“*, kaže Rosi, prenoseći *„lavinu komentara sa Fejsbuka“*.

Roditelji o koracima kojima bi trebalo da se uvede red ne samo u ranu intervenciju...

- NVO Autizam pravo na život povodom započete realizacije na nivou koncepta o **Centru za ranu intervenciju Deca su ukras sveta** (inicijativa supruge predsednika Republike Srbije):

*.....zato što je gospođa Vučić priznala da je naša struka prihvatila „**Caregiver Skills Training**“ – CST kao sistemsko rešenje, tvrdeći kako je nastao „usled prepoznavanja potrebe za edukacijom roditelja i staratelja dece sa razvojnim poteškoćama u prevazilaženju prepreka u radu sa svojom decom“.....to je rešenje gde nema stručnjaka akcenat ne bi trebalo da bude na roditelju...*

*...povodom otvaranja Centra za ranu intervenciju Deca su ukras sveta zato što će „u ovaj državni projekat biti uloženo između 20 i 22 miliona evra“, što je za 20 do 22 miliona više od do sada uloženog, ili novac za koji se može **napraviti čak sedam onih „osječkih“ centara i regionalno ih rasporediti.....***

Roditelji o onome što jeste realnost kada imate dete(cu) iz AS i drugih smetnji u razvoju...Gde otići...Koliko platiti...Da li se pomiriti ili tragati za

- ...
■ *...Da sam znala ne bih išla u SAD (Kaliforniju) Englesku i Rusiju ..možda samo u Rusiju zbog potencijalne operacije koja je visila kao mogućnost silan novac sam potrošila dok se nisam smirila i krenula u specijalnu školu (**Tanja, majka dečaka sa CP** –nakon formalno završene srednje škole čekala 4 godine da mladić bude uključen u referentni Dnevni boravak Sunce koji nije na njenoj opštini-dočekala)*
- *Nakon boravka u Beogradu na IMZ **otac dečaka od šest** godine iz AS konstatuje: pristup u radu ovde i u mom malom mestu je sličan zadovoljan sam i neću više ovde da dolazim..*
- *Rani razvoj je precenjen, škola je precenjena pošto nakon tog perioda ostajemo sami sa decom Šta će sa njima biti nakon što nas ne bude ...ko o tome brine...(Vesna Trajković NVO “Autizam pravo na život”)*
- *Objasnili su mi kako mozak funkcioniše. Postalo mi je jasno šta radim to mi ovde niko nije objasnio i ukazao... zašto nije dozvoljeno otvaranje Centra GD kada je pokrenuta inicijativa Min. Za soc.zaštiti , konkurencija domaćim strukama ili **Marijana, majka devojčice sa Angel syndrom** nakon saradnje sa **Centrom Glen Doman** (on line obuke 6000 \$ ostala bih da imam sredstava dolazak i pregled 4000\$)*

Otac dva deteta iz AS

- Nakon nekoliko neuspelih pokušaja da saznaju dijagnozu I razloge zašto njihovo dete nije kao i druga deca ...*Srećom, sledeća adresa je oligofrenolog. Otresita gospođa, prirodan talenat za to zanimanje i poziv. Radila bi ga, sa uspehom, i pre trista godina kada nije bilo defektološkog fakulteta i kada su ljudi listom bili nepismeni. Odmah je dala ispravnu dijagnozu, ogrativši se da se do četvrte godine ne može govoriti sa sigurnošću, međutim, ona prva precizno kaže šta treba raditi, a šta očekivati",*

(Čedomir Antić profesor na Univerzitetu u Beogradu otac dvoje dece iz AS link za njegov tekst Iskreno do bola

<https://www.alo.rs/zenske-price/nazdravlje/cedomir-antic-nikad-iskre-nije-o-svojoj-deci-ladi-i-vidu-najteze-je-gledati-njihove-napade-ocaja-a-ne-mozete-da-im-pomognete-a-evo-sta-je-najveci-strah/398506/vest>

Međunarodna iskustva i pristupi – Modeli koje smo fazno sledili (pokušavali)

- Češka Republika; - zemlja koja je školovala prve defektologe iz Srbije
- Rusija; zemlja iz koje je ponikla savremena defektologija -Lav Semjonovič Vigotski
- Engleska; - mnogi stratezi pristižu iz te sredine koja je sredinom 1970 pokrenula IO;
- Italija; - vizija kojoj se teži ali specijalne škole postoje
- Škotska;- kurikulum po nivoima (A-E) prvi model za razvoj IO u Srbiji;
- Finska; - klastera povezanost spec.i redovne škole -drugi model za razvoj IO u Srbiji
- ...

Kreatori politika u obrazovanju -pravni akti

- Pravilnik o kriterijumima i standardima pružanja dodatne podrške ("Službeni glasnik RS", br. 70/2018.), dostupan na linku:
<https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2018/70/1/req>
- Pravilniku o pedagoškom asistentu i andragoškom asistentu ("Službeni glasnik RS", br. 87/2019), dostupan na linku:
[.https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2019/87/14/req](https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2019/87/14/req)
- **Dobre strane pravilnika: prepoznata neophodnost dodatne podrške i utvrđena uloga defektologa u pružanju iste u inkluzivnom okruženju**
- **Slabosti Pravilnika: rad po ugovoru u svojstvu pedagoškog asistenta, ni približno statusu stručnog saradnika; neutvrđen sadržaj i normativi usluga stručne podrške; mogućnost pružanja usluga pružena i strukama društveno-humanističke grupacije, na osnovu par vikend obuka**

I sada... Kvantitativni podaci ...

Vrsta smetnje	2008/09 (N=4776)		2917/18 (N=4182)		Razlika u procentima
	N	%	N	%	
Intelektualne smetnje	2597 (72pp)	55,88	1486	35,02	+20,86% (17/18)
Senzorne smetnje - Sluh	285 (75pp)	7,53	106	2,53	- 5% (08/09)
Senzorne smetnje - Vid	141 (13pp)	3,22	68	1,63	- 1,59% (08/09)
Motoričke smetnje	190 (8pp)	4,14	92	2,20	- 1,94% (08/09)
Teškoće u učenju	-	-	229	5,48	+ 5,48 (17/18)
Govorno jezičke smetnje	-	-	54	1,29	+ 1,29 (17/18)
Problemi u ponašanju	73	1,52	172	4,19	+ 2,67% (17/18)
AS (smetnje iz spektra autizma)	14	0,29	512	12,22	+ 11,97% (17/18)
Višestruke smetnje	446 (40)	10,17	1480	35,39	+ 25,22% (17/18)

...još neki podaci... iz 2018 .godine

- 2700 učenika u redovnim školama pružaju je kolege iz 37/od 48 škola
- 26,71 % je na nivou elementarnih akademskih postignuća daleko ispod minimalnih ishoda
- 30,94% na nivou samopomoći
- Od ukupnog broja školske populacije učenik a 0,9% je u specijalnim školama (2008/09 je bilo 1,09)
- 55,32% defektologa radi sa 3 do 4 učenika (26 škola od 48)

Kadar u školama za učenike sa smetnjama u razvoju 2008/09 vs 2017/18

godina	defektolog	nastavnik (razredna / predmetna nastava)	ukupno
2008/09	1254 (60,24%)	582 (31,70%)	1836
2017/18	1088 (69,92%)	468 (30,08%)	1556

Priprema kadra--univerzitetski nivo

- **FASPER** promena imena i priprema kadra po studijskim programima:
 - *Defektolog (moduli motorika, senzorne smetnje i poremećaji, prevencija ponašanja, smetnje i poremećaji vida ..smetnje i poremećaji sluha) ;*
 - *Specijalna edukacija i rehabilitacija osoba sa teškoćama u intelektualnom razvoju;*
 - *Logopedija*
- **Medicinski fakultet Univerzitet u Novom Sadu**, smerovi:
 - *Inkluzivno obrazovanje*
 - *Logopedija*
 - *Višestruka ometenost*
- **Visoka škola socijalnog rada (Privatni fakultet):**
 - *Logopedija*
 - *Socijalni radnik*
 - *Okupaciona terapija*

Privatna praksa...

- Izuzetna ponuda pre svih:
- logopedskog tretmana
- Senzorna integracija
- Rad sa autizmom

Značajan priliv dece iz regiona što ukazuje na raznovrsnost ponude ali uvek i spremnost na bespoštedni rad sa decom koja možda nisu kandidati za ponuđene programe rada

Slabosti visoke cene za roditelje; često program poklekne pred (trenutnim) očekivanjima roditelja (podilaženje); tretmani od najduže 60 minuta dnevni boravak i rad u grupama nije zastupljen

Selektivni osvrt na istraživanja, stavove

Da li je neko još za specijalne škole?

- Cigman, 2007; Croll & Moses, 2000; Head and Pirrie, 2007; Hornby, 1999; Hunter and O'Connor, 2006; Lindsay & Dockrell, 2004; Nikoli&Johnstone, 2019; Norwich & Gray, 2007; Norwich, 2008...specijalne škole mogu i treba da budu deo inkluzivnog sistema obrazovanja.
- Zašto? Odgovor je jednostavan ni jedna ideologija nije jednodimenzionalna u procesu realizacije

Meri Vornok, 2010.predsednik komiteta za IO Velika Britanija 1973. godine

“Ideja o kontinuumu potreba stvorila je uverenje kako je Komitet preporučio da sva deca, bez obzira na svoju ometenost, treba da se obrazuju u redovnim školama.

Smatrali smo i da će to omogućiti većem broju dece da se školuju u redovnim nego u specijalnim školama zato što će briga o njihovim potrebama biti bolja i zato što će postati deo priznatog sistema redovnog obrazovanja.

Ali komitet nikada nije sugerisao da sva deca treba da se školuju pod istim krovom, niti da bi trebalo zatvoriti specijalne škole. Ovo je bila, i ostaje, ekstremna pozicija.”

Alan Dyson... nije za specijalni škole ali problematizuje pristup IO

Alan Dyson, 2011., ekspert u oblasti IO izdvaja suštinsku kontradiktornost u sistemu obrazovanja V.B.... ''sistem lamentira između pristupa koji svi decu i učenike smatra istim bez suštinskih razlika i pristupa u kome su svi učenici različiti.

Džimi bi trenutno u Srbiji dobio ''obučenog'' personalnog asistenta za ostalo bi se roditelj pobrinuo

Džimi sedam godina II nivo autizma-redovna škola, SAD.

- U učionici pedagoški asistent radi usvajanje akademskih sadržaja 1:1
- Akademске sadržaje usvaja i u učionici za podršku **sa defektologom i asistentom za podršku**
- Govorne vežbe –**logoped**
- Okupaciona terapija –briga o sebi –**okupacioni terapeut**
- ABA Applied Behavioral Analysis–**ABA terapeut**
- **Fizikalna terapija** ; poželjno iz škole ali može i da se pozajmi
- Dodatne terapije plaća roditelj :
- **Socijalne veštine i /ili rekreativne aktivnosti na nivou liokalne zajednice kao što je Challenger Club, i sl.**

REZIME: Specijalne vs tipične ustanove i privatna praksa

- Čini se da je rad u specijalnim predškolskim ustanovama i vrtićima devalviran **pre svih u svesti i očima mlađih kolega**
- Razlozi su skoro prozaični: nema specijalizovanih programa, preko 56% korisnika na nivou obuka za brigu o sebi ; nedovoljno sredstava za kontinuirane obuke za nove korisnike; odsustvo istraživačkih punktova KAKO odgovoriti na potrebe dece koja se teško uklapaju u programe individualnog /grupnog rada..... IOP to ne rešava

Kojim putem dalje ...svaki početak je zametak

- **Smanjiti broj studenata za upis FASPER-a** manji broj veći kvalitet brucoša put ka kompletnijem kadru
- **Obezbediti jedan smer** kao na psihologiji ili pedagogiji na masteru omogućiti diverzifikaciju;
- **Ishodi nakon master studija** bi trebalo da budu znanja i veštine: korišćenje Brajevog pisma, poznavanje orijentacije u prostoru; B1 ili 2 nivo ZJ; sviranje bar 10 melodija na sintisajzeru, blok flauti razumevanje ritma; stari zanati; elementi za funkcionalnu i dinamičku defektološku dijagnostiku; poznavanje uspešnih metoda principe primene; obrada podataka u SPSS programu poznavanje pisanja istraživačkih radova i znanje stranog jezika

.....ono što je danas vizija možda preraste u misiju

- Raditi na formiranju **instituta za defektologiju**
- **Komoru** struke koja bi pored licenci otvarala prostor prema sigurnim punktovima **kako kvaliteta rada u državnoj i privatnoj praksi izjednačavanje istih**, licence za personalne i pedagoške asistente tako i otvaranje prostora za strukovni razvoj; (novac iz državnih fondova, sponzori i sl.)
- Lista ponude aktivnosti koje finansira lokalna samouprava /država od dva do pet puta nedeljno transfer iz specijalne škole ka *gde god treba*
- Prevođenje literature; obezbeđivanje obuka referentnih autora i pristupa u radu; saradnja sa međunarodnim ustanovama sličnog tipa
- Fondacije za razvoj mladog kadra (inostrane konferencije, studijski programi i sl.)
- Mreža sa kolegama strukovnim i drugim organizacijama iz okruženja razmena iskustva, saradnja na studijama slučaja; zadržavanje roditelja podrškom iz različitih centara koja se reflektuje na stručnjaka koji radi sa detetom

...ono što može odmah

- Pripremiti programske nivoe u koje se uključuju deca u odnosu na jednu/obe od defektoloških dijagnoza (funkcionalna / dinamička) – dokumentovanje tih programa i materijala za dijagnostiku
- Sve van stručnih programa prepustiti asistentima pomoćnom osoblju koje je obučeno za rad u tom kontekstu
- Dalje raditi na mestu defektologa u vrtićima i školama uz stalnu podršku iz specijalnih škola –prirodno je da najveći stručnjaci rade u tim ustanovama pošto su na izvoru potreba korisnika, ali i programa za stručno usavršavanje

I.B: Singer o strasti, motivaciji, volji

”Zapisao sam tri karakteristike bitne da bi to što radim imalo smisla:

-Precizan i zanimljiv sadržaj,

-Autor, onaj koji radi, mora da ima snažnu motivaciju,

-On mora da bude ubeđen, ili bar da ima iluziju da je on jedina osoba koja je u stanju da se bavi tom konkretnom temom (čitaj poslom)

To isto važi za svaki posao koji se radi na granici izdržljivosti, ali sa puno volje i zadovoljstva... *uprkos svemu*

*ZAHVALNI NA
PAŽNJI*

...